

Uitvoeringstoets Alleenverdienersproblematiek

Fase 1 – Huidige handelingsperspectief

Eindrapport versie 1.0

Managementsamenvatting

De aanpak van de alleenverdienersproblematiek kent drie fasen:

- Het huidige handelingsperspectief
- De tijdelijke overbruggingsregeling (naar verwachting van eind 2024 of begin 2025 tot en met 2027)
- Een structurele oplossing vanaf 2028

Deze uitvoeringstoets gaat over de eerste fase: het huidige handelingsperspectief. Hierbij is als uitgangspunt genomen de werkwijze zoals deze beschreven staat in de handreiking die Stimulansz in opdracht van SZW heeft opgesteld. Voor deze uitvoeringstoets zijn in de periode van november 2023 tot en met februari 2024 interviews gehouden met 15 gemeenten en samenwerkingsverbanden, die in totaal 31 gemeenten vertegenwoordigen. Dit zijn zowel gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief als gemeenten die dit nog niet doen.

Impact

Het huidige handelingsperspectief heeft impact op verschillende aspecten van de gemeentelijke uitvoering:

- Gemeenten moeten verschillende keuzes maken met betrekking tot lokaal beleid en werkprocessen. Hiervoor is meer duidelijkheid nodig over onder andere de landelijke lijst en de tijdelijke overbruggingsregeling, zodat gemeenten beter afgewogen keuzes kunnen maken.
- De nieuwe werkwijze vraagt om extra inzet van gemeentelijke medewerkers en sociaal raadsliden. De gemiddelde tijdsbesteding per casus bedraagt ongeveer 7 tot 11 uur.
- Afhankelijk van de vereisten die gesteld worden aan de monitoring en verantwoording, moeten er aanpassingen gedaan worden in de gemeentelijke applicaties. Op dit moment lijkt het erop dat gemeenten deze aanpassingen grotendeels zelf kunnen doen. Als er complexere aanpassingen nodig blijken te zijn, zullen gemeenten hiervoor opdracht moeten geven aan hun softwareleveranciers.
- Communicatie richting inwoners is bij de alleenverdienersproblematiek een belangrijk onderdeel. Het betreft een kwetsbare doelgroep en een complexe problematiek, waardoor zorgvuldige communicatie van groot belang is.

Uitvoeringskosten

De directe uitvoeringskosten voor het huidige handelingsperspectief zijn in deze uitvoeringstoets berekend op € 536 tot € 856 per casus. Dit zijn de kosten voor de benodigde personele inzet van gemeentelijke medewerkers en sociaal raadslieden. Overheadkosten zijn hierin nog niet meegenomen.

Op basis van een verwachte doelgroep van 6.400 huishoudens komen de uitvoeringskosten voor gemeenten hiermee op € 3,4 miljoen tot € 5,5 miljoen. Dit totaalbedrag kan echter pas vastgesteld worden als de daadwerkelijke omvang van de doelgroep bekend is. Als gemeenten op een later moment, bijvoorbeeld voor 2024, opnieuw een berekening moeten maken en daarvoor nogmaals voor de gehele doelgroep de verschillende stappen moeten doorlopen, dan komen daar nogmaals (een deel van) dezelfde kosten bij.

Daarnaast maken gemeenten kosten voor het uitbetalen van de compensatiebedragen. Vanwege de grote variatie in bedragen kan hiervan op voorhand geen goede inschatting gemaakt worden.

Aanbevelingen

Als aanbevelingen die volgen uit deze uitvoeringstoets worden de gewenste vervolgacties die in deze rapportage beschreven zijn nogmaals op een rij gezet:

- Neem in een volgende versie van de handreiking concretere criteria op die gemeenten kunnen gebruiken bij de query om tot de lokale gemeentelijke lijst te komen.
- Zorg voor goed verwachtingenmanagement ten aanzien van de landelijke lijst, door gemeenten mee te nemen in de inhoud, afbakening en planning van de lijst.
- Maak duidelijk hoe de doelgroep die nog niet bij gemeenten bekend is benaderd kan worden door gemeenten. Als de landelijke lijst ook NAW-gegevens bevat, kunnen gemeenten deze gebruiken. Zo niet, dan zal dit op een andere wijze moeten gebeuren.
- Neem in een volgende versie van de handreiking voorbeelden op van complexe casussen, met daarbij specifiek aandacht voor de gegevens die in dit soort casussen nodig zijn voor het maken van de berekening.
- Richt (vanuit de Belastingdienst of het Ministerie van SZW) een centraal punt in waar medewerkers van gemeenten terecht kunnen met specifieke vragen rond het berekenen van de compensatie.
- Geef gemeenten ruimte om alleenverdieners ook op maat te compenseren voor de jaren 2022 en eerder. Zorg dat zij hiervoor ook gecompenseerd worden vanuit het rijk.
- Geef snel duidelijkheid over de wijze waarop rapportage en verantwoording over het huidige handelingsperspectief dient plaats te vinden.

- Zorg voor duidelijkheid richting gemeenten over met name de landelijke lijst en de tijdelijke overbruggingsregeling, zodat gemeenten een beter onderbouwde afweging kunnen maken bij het inrichten van hun huidige werkprocessen.
- Geef gemeenten een volledige financiële compensatie voor de kosten die zij maken voor het uitvoeren van het huidige handelingsperspectief. Het gaat hierbij zowel over de uitgekeerde compensatiebedragen als om de uitvoeringskosten (zowel directe kosten als overheadkosten) van gemeenten.
- Zorg voor goede implementatieondersteuning voor gemeenten, zoals een concretere handreiking, een overzicht met FAQ's en een landelijke helpdesk voor complexere uitvoeringsvragen.
- Neem bij de voorbereidingen van de volgende fase, de tijdelijke overbruggingsregeling, de aandachtspunten mee met betrekking tot het werken met forfaitaire bedragen en zorg voor een goede aansluiting van deze tweede fase op het huidige handelingsperspectief.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
1.1. Achtergrond	7
1.2. Doel en vraagstelling	7
1.3. Onderzoeksafbakening (scope)	8
1.4. Aanpak	8
1.5. Leeswijzer	9
2. De alleenverdienersproblematiek en het huidige handelingsperspectief	10
2.1. Alleenverdienersproblematiek	10
2.2. Het huidige handelingsperspectief	11
2.3. Samenhangende ontwikkelingen en regelgeving	16
3. De processtappen van het huidige handelingsperspectief	18
3.1. Huidige situatie	18
3.2. Doelgroep bepalen	19
3.3. Doelgroep benaderen	21
3.4. Uitleg geven en gegevens verzamelen	23
3.5. Berekenen van de compensatie	25
3.6. Begeleiden aanvraag bijzondere bijstand	27
3.7. Verwerken aanvraag en uitkeren bijzondere bijstand	27
3.8. Rapportage en verantwoording	27
4. Impact voor gemeenten	29
4.1. Beleid en werkprocessen	29
4.2. Personele impact	30
4.3. ICT	31
4.4. Financiële impact	31
4.5. Communicatie	33

4.6. Implementatie	34
4.7. Aandachtspunten voor de tijdelijke overbruggingsregeling	34
5. Conclusies.....	36
5.1. Conclusies	36
5.2. Aanbevelingen	38
Bijlage A: Gesprekspartners.....	40

1. Inleiding

1.1. Achtergrond

Er is een groep huishoudens die door een samenloop van fiscaliteit, toeslagen en sociale zekerheid onbedoeld onder het bestaansminimum terechtkomt. Deze groep bestaat uit alleenverdienende huishoudens met een bruto-uitkering van UWV of van een private verzekeraar, eventueel aangevuld vanuit de Toeslagenwet en/of de aanvullende bijstand, die een lager besteedbaar inkomen hebben dan een vergelijkbaar paar dat alleen inkomsten heeft vanuit de bijstand. De omvang van deze groep is nog onduidelijk, maar naar schatting gaat het om maximaal 10.000 huishoudens in 2023. De precieze omvang van de groep kan nog afwijken.

Het Ministerie van SZW is bezig met het voorbereiden van een tijdelijke overbruggingsregeling voor de periode 2024-2027, vooruitlopend op de structurele oplossing die per 2028 beschikbaar moet zijn via de Belastingdienst. Gemeenten die al eerder starten met een proactieve benadering van de alleenverdienersproblematiek, doen dit op basis van het huidige handelingsperspectief. Stimulansz heeft in opdracht van SZW een handreiking geschreven die een nadere invulling geeft van hoe dit huidige handelingsperspectief er in de praktijk kan uitzien.

VNG Realisatie heeft een uitvoeringstoets gedaan voor het huidige handelingsperspectief. De uitkomsten van deze uitvoeringstoets staan in deze rapportage beschreven.

1.2. Doel en vraagstelling

Het doel van de uitvoeringstoets was om inzicht te geven in de uitvoerbaarheid en de impact van het huidige handelingsperspectief voor gemeenten. Daarnaast geeft de uitvoeringstoets aanbevelingen voor een succesvolle implementatie van het huidige handelingsperspectief bij gemeenten.

De onderzoeksvragen die in deze rapportage beantwoord worden, zijn:

1. Wat wijzigt er in de werkwijze van de gemeente door het huidige handelingsperspectief?
2. Wat betekenen deze veranderingen voor de gemeentelijke organisatie?
3. Is de gemeente voldoende toegerust voor een doeltreffende uitvoering?
4. Welke kosten en besparingen voor de gemeentelijke uitvoering zijn aan het huidige handelingsperspectief verbonden?
5. Wat zijn de verwachte effecten van het huidige handelingsperspectief?

6. Hoe kan het huidige handelingsperspectief worden geïmplementeerd en wat zijn de randvoorwaarden en risico's?

1.3. Onderzoeksafbakening (scope)

De uitvoeringstoets beperkt zich tot de impact op gemeenten en wat nodig is voor een goede invoering van het huidige handelingsperspectief bij gemeenten. Eventuele impact op andere organisaties is buiten scope van deze uitvoeringstoets. Wel wordt gedurende de uitvoeringstoets tussentijds afstemming gezocht met het UWV, dat parallel ook een uitvoeringstoets uitvoert.

Ook biedt deze uitvoeringstoets geen uitgewerkt implementatieplan. Uiteraard geeft de analyse hier wel input voor.

De volgende fasen van de oplossing, te weten de tijdelijke overbruggingsregeling voor 2024-2027 en de structurele oplossing vanaf 2028, zijn geen onderdeel van deze uitvoeringstoets. Uiteraard vormen zij wel relevante context voor de beoordeling van de uitvoerbaarheid van het huidige handelingsperspectief, omdat zij het toekomstperspectief schetsen voor de aanpak van de alleenverdienersproblematiek.

1.4. Aanpak

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van november 2023 tot en met februari 2024. De kern van de uitvoeringstoets bestond uit semigestructureerde interviews met diverse gemeenten op basis van een uitgewerkte topiclijst. Dit leverde een beeld op van de impact van het huidige handelingsperspectief in diverse situaties.

De uitvoeringstoets is begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers vanuit het ministerie van SZW, VNG en VNG Realisatie. De rol van de begeleidingscommissie bestond uit het begeleiden van het onderzoeksproces, het vaststellen van het plan van aanpak en het beoordelen van de bruikbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek en de aanbevelingen voor eventuele vervolgstappen. De inhoudelijke beoordeling van de resultaten van de uitvoeringstoets was geen taak van de begeleidingscommissie.

Het onderzoek bestond uit drie fasen:

- De **inventarisatiefase** was gericht op verkenning en voorbereiding door middel van deskresearch en expertgesprekken. Dit resulteerde in een vastgesteld plan van aanpak, de selectie van gemeenten en de uitwerking van gespreksonderwerpen voor de te houden interviews in een topiclijst. Deze topiclijst is afgestemd met de begeleidingscommissie.

Bij de selectie van gemeenten is rekening gehouden met landelijke spreiding en gemeentegrootte. Er zijn zowel gemeenten benaderd die al bezig waren met de alleenverdienersproblematiek als gemeenten die hier nog niet mee bezig waren.

- In de **analysefase** is met 15 gemeentelijke organisaties (waarvan enkele samenwerkingsverbanden) een (groeps)interview gevoerd met verschillende medewerkers. De organisaties die geïnterviewd zijn vertegenwoordigen in totaal 31 gemeenten. In bijlage A is een overzicht van de geïnterviewde partijen opgenomen.
- In de **rapportagefase** zijn de resultaten van de uitvoeringstoets voorgelegd aan de geïnterviewde gemeenten tijdens een klankbordbijeenkomst, waarvoor alle geïnterviewde gemeenten waren uitgenodigd. De resultaten van de uitvoeringstoets zijn tot slot in voorliggende rapportage opgenomen.

1.5. Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 een feitelijke beschrijving gegeven van de alleenverdienersproblematiek, de werkwijze die gemeenten in het huidige handelingsperspectief kunnen volgen en de keuzes die zij daarbinnen kunnen maken. Hoofdstuk 3 geeft voor de verschillende processtappen van het huidige handelingsperspectief weer hoe gemeenten dit aan (denken te) pakken. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens de impact van het huidige handelingsperspectief beschreven en de belangrijkste aandachtspunten voor de implementatie. Hoofdstuk 5 geeft tot slot de conclusies van deze uitvoeringstoets weer, door middel van beantwoording van de onderzoeksvragen.

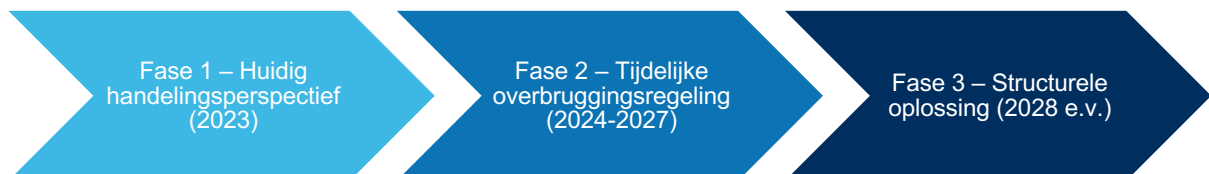
2. De alleenverdienersproblematiek en het huidige handelingsperspectief

In dit hoofdstuk wordt een feitelijke beschrijving gegeven van de alleenverdienersproblematiek, met daarin de gefaseerde oplossing die daarbij wordt voorgesteld. Ook wordt een beschrijving gegeven van de eerste fase, namelijk het huidige handelingsperspectief.

2.1. Alleenverdienersproblematiek

Er is een groep huishoudens die door een samenloop van fiscaliteit, toeslagen en sociale zekerheid onbedoeld onder het bestaansminimum terechtkomt. Deze groep bestaat uit alleenverdienende huishoudens met een bruto-uitkering van UWV of van een private verzekeraar, eventueel aangevuld vanuit de Toeslagenwet en/of de aanvullende bijstand, die een lager besteedbaar inkomen hebben dan een vergelijkbaar paar dat alleen inkomsten heeft vanuit de bijstand. De omvang van deze groep is nog onduidelijk, maar naar schatting gaat het om maximaal 10.000 huishoudens in 2023. De precieze omvang van de groep kan nog afwijken.

Voor de oplossing van dit probleem is een oplossing in drie fasen beoogd:

Vanaf 2028 moet er een structurele oplossing komen, waarbij door middel van aanpassingen in de fiscale sfeer voorkomen wordt dat deze problematiek nog kan ontstaan.

Voor de periode van eind 2024 (of begin 2025) tot en met 2027 is een wetsvoorstel in voorbereiding dat moet zorgen voor een tijdelijke overbruggingsregeling. Deze regeling moet gemeenten een wettelijk kader bieden om de betreffende huishoudens door middel van forfaitaire bedragen te compenseren voor de misgelopen inkomsten. De bedoeling is dat deze tijdelijke overbruggingsregeling zal gaan gelden voor de periode 2024/2025 tot en met 2027. VNG Realisatie zal op een later moment de uitvoerbaarheid van het conceptwetsvoorstel onderzoeken.

Vooruitlopend op de tijdelijke overbruggingsregeling benaderen sommige gemeenten huishoudens al proactief op basis van het huidige handelingsperspectief en compenseren zij hen, op basis van een eigen berekening, via de bijzondere bijstand. Er is gekozen voor de bijzondere bijstand omdat

deze, in tegenstelling tot de algemene bijstand, in dit geval onbelast verstrekt kan worden. Het is de bedoeling dat ook andere gemeenten volgens dit huidige handelingsperspectief gaan werken.

Deze uitvoeringstoets richt zich op dit huidige handelingsperspectief. De werkwijze zoals deze wordt beschreven in de handreiking van Stimulansz wordt hierbij als vertrekpunt gekozen.

2.2. Het huidige handelingsperspectief

Het huidige handelingsperspectief heeft de onbelaste individuele bijzondere bijstand als wettelijke basis en biedt hiermee een mogelijke werkwijze voor gemeenten om de doelgroep te helpen. In opdracht van het Ministerie van SZW heeft Stimulansz, in samenwerking met SZW, VNG, Divosa, de LCR en enkele gemeenten een handreiking opgesteld. Onderstaande beschrijving van het huidige handelingsperspectief is gebaseerd op deze handreiking.

Het huidige handelingsperspectief gaat specifiek om twee groepen inwoners:

1. Echtparen van wie de toeslagen over 2023 (en 2024) ten gevolge van deze problematiek lager zijn vastgesteld dan bij een echtpaar in een vergelijkbare leefsituatie met een volledige bijstandsuitkering;
2. Echtparen die een terugvordering van zorg- en/of huurtoeslag hebben gekregen over 2022 die te wijten is aan deze problematiek, of een betaalregeling hebben die daaruit voortkomt.

Het handelingsperspectief gaat dus niet over:

- Problematiek die in de jaren vóór 2023 is ontstaan (de mogelijkheid tot verstrekking van bijzondere bijstand met terugwerkende kracht is beperkt);
- Problematiek die in de jaren na 2023 (of 2024) ontstaat (hiervoor wordt de tussentijdse overbruggingsregeling ingevoerd);
- Problematiek met een andere oorzaak die eveneens leidt tot een inkomen onder het bestaansminimum.

2.2.1. Financiële compensatie

Gemeenten worden voor de uitvoering van het huidige handelingsperspectief gecompenseerd door het rijk. Dit is als randvoorwaarde voor de uitvoering afgesproken tussen VNG en SZW.

2.2.2. Beleidsvrijheid

Omdat het huidige handelingsperspectief geen wettelijk kader biedt, hebben gemeenten (binnen de bestaande wet- en regelgeving, bijvoorbeeld de Participatiewet) volledig beleidsvrijheid bij de

uitvoering ervan. Gemeenten kunnen hun werkwijze vastleggen in lokale beleidsregels, procesbeschrijvingen en/of werkinstructies. In onderstaand stappenplan worden per stap enkele beleidskeuzes weergegeven.

2.2.3. Keuze waar de uitvoering belegd wordt

Gemeenten hebben de keuze waar zij de uitvoering van de verschillende stappen van het handelingsperspectief beleggen. Dit kan bijvoorbeeld zijn:

- Door eigen medewerkers
- Door sociaal raadslieden
- Door een sociaalwerkorganisatie

Deze keuze kan voor het gehele proces gemaakt worden, maar het is ook mogelijk dat verschillende stappen in het proces door verschillende partijen uitgevoerd worden.

2.2.4. Mogelijk stappenplan

De Handreiking handelingsperspectief alleenverdienersproblematiek beschrijft een mogelijk stappenplan dat gemeenten kunnen volgen:

Stap 1 – Doelgroep bepalen

De doelgroep bestaat uit drie groepen alleenverdieners:

1. Alleenverdieners met een UWV-uitkering die bruto lager ligt dan de bruto TW-norm (WML);
2. Alleenverdieners met een UWV-uitkering die bruto hoger ligt dan de bruto TW-norm (WML), maar netto lager dan de bijstandsnorm voor paren;
3. Alleenverdieners met een UWV-uitkering die bruto hoger ligt dan de bruto TW-norm en netto gelijk of hoger dan de bijstandsnorm voor paren, maar met een lager besteedbaar inkomen (netto-inkomen vermeerderd met huur- en zorgtoeslag) door lagere toeslagen.

Gemeenten kunnen deze doelgroep voor hun eigen gemeente op twee manieren bepalen:

- *Op basis van een eigen query uit het gemeentelijke backofficesysteem*
Gemeenten kunnen zelf een lijst samenstellen van inwoners die reeds in het gemeentelijke backofficesysteem staan en waarschijnlijk tot de doelgroep behoren (de hierboven genoemde groep 1, die aanvullende bijstand ontvangt). Zij kunnen hiervoor (al dan niet ondersteund door hun softwareleverancier) een query schrijven, waarmee zij een filtering maken uit het gemeentelijke backofficesysteem (uitkeringssysteem). Voor het schrijven van de query kunnen

gemeenten gebruik maken van de kenmerken die in hoofdstuk 4 van de Handreiking beschreven zijn.

Nadeel van deze optie is dat gemeenten huishoudens die geen aanvullende bijstandsuitkering ontvangen (de hierboven genoemde groepen 2 en 3) niet uit hun backofficesysteem kunnen filteren.

- *Op basis van de lijst van de Werkgroep gegevens alleenverdieners*

Een Werkgroep gegevens alleenverdieners, bestaande uit vertegenwoordigers van de ministeries van SZW en Financiën, de Belastingdienst, het UWV, het Inlichtingenbureau en de VNG, werkt momenteel aan het opstellen van een lijst van burgerservicenummers van waarschijnlijk tot de doelgroep behorende inwoners. De VNG heeft als één van de randvoorwaarden voor uitvoering van het huidige handelingsperspectief door gemeenten gesteld dat deze lijst zo accuraat mogelijk moet zijn en dat deze beschikbaar gesteld mag worden aan gemeenten.

Nadeel is dat deze lijst gebaseerd is op gegevens die ongeveer twee jaar achterlopen op de actualiteit. Gemeenten moeten de lijst daarom nog controleren op actualiteit en kunnen vervolgens inwoners op basis van deze lijst gericht benaderen.

Stap 2 – Doelgroep benaderen

Gemeenten kunnen de doelgroep op verschillende manieren proactief benaderen:

- Schriftelijke benadering (per brief: hiervoor zijn voorbeeldbrieven beschikbaar)
- Telefonische benadering
- Combinatie van schriftelijke en telefonische benadering (per brief vragen om contact op te nemen, inwoners die niet reageren nabellen)
- Kaartje toeslagencheck (antwoordkaartje waarmee de inwoner een vrijblijvende toeslagencheck kan doen: ook hiervoor is een voorbeeld beschikbaar)

Ondanks het feit dat de gemeente de doelgroep zo nauwkeurig mogelijk bepaalt (zie stap 1), zal een deel van de doelgroep niet bereikt worden met bovengenoemde gerichte proactieve benadering. Hiervoor noemt de Handreiking verschillende opties:

- *Een algemene oproep*

De gemeente kan een algemene oproep plaatsen op de gemeentelijke website en er eventueel nog op andere openbare plaatsen aandacht aan geven (regionale of lokale krant). De gemeente kan ervoor kiezen om op de website ook een beslisboom te plaatsen, zodat gezinnen die zeker geen recht op compensatie hebben er al uitgefilterd kunnen worden.

Voor inwoners die zich op basis van deze algemene oproep zelf melden, zal de gemeente een proces moeten inrichten. De gemeente zal moeten onderzoeken of deze inwoners daadwerkelijk tot de doelgroep behoren.

- *Doorverwijzing door andere afdelingen of organisaties*

De gemeente kan zorgen dat medewerkers die mogelijk contact hebben met de doelgroep op de hoogte zijn van deze problematiek en hier alert op zijn. Dit kunnen bijvoorbeeld Sociaal Raadslieden zijn, medewerkers bij formulierenbrigades en sociale wijkteams, medewerkers van de afdeling inkomen, schuldhulpverlening en vroegsignalering. Daarnaast kan het ook gaan om medewerkers van andere organisaties, zoals Schuldhulpmaatje, Humanitas, plaatselijke bewindvoerdersorganisaties, etc.

De gemeente moet vervolgens ook een proces inrichten voor doorverwijzing van deze groep, op een wijze die AVG-bestendig is. Ook voor de groep inwoners die op deze wijze in beeld komt, moet de gemeente onderzoeken of zij daadwerkelijk tot de doelgroep behoren.

Stap 3 – Uitleg geven en gegevens verzamelen

Als inwoners die tot de doelgroep behoren zich bij de gemeente melden, dan geeft de gemeente hun uitleg over de werkwijze van het handelingsperspectief en verzamelt zij gegevens voor het berekenen van de compensatie. Hierbij horen een aantal keuzes en acties:

- *Prioritering*

Afhankelijk van de omvang van de doelgroep kan de gemeente ervoor kiezen om een wijze van prioritering te bepalen. De gemeente kan ervoor kiezen om op volgorde van melding in gesprek te gaan met inwoners. De gemeente kan er echter ook voor kiezen om te prioriteren op basis van inhoudelijke overwegingen, bijvoorbeeld de mate waarin inwoners al met financiële problemen te maken hebben.

- *Gesprekken*

Gemeenten kunnen ervoor kiezen om inwoners naar het gemeentehuis te laten komen voor een gesprek. Gemeenten kunnen ook, zeker wanneer zij een groot grondgebied en/of meerdere kernen bevatten, ervoor kiezen om de gesprekken met inwoners op verschillende locaties te houden.

- *Informatie verzamelen uit MijnToeslagen*

Tijdens het gesprek kan de medewerker van de gemeente informatie verzamelen die in MijnToeslagen staat. Hiervoor dient de inwoner in te loggen in de eigen omgeving van MijnToeslagen en ook in die van de partner. Als de partner niet bij het gesprek aanwezig is, dan

kan het handig zijn als de wel aanwezige partner een toestemmingsformulier van de afwezige partner heeft, zodat de medewerker van de gemeente wel meteen alle benodigde informatie kan inzien.

- *Vermogenstoets*
Bij inwoners zonder bijstandsuitkering moet de gemeente nog een vermogenstoets doen, om te bepalen of deze inwoners inderdaad voor bijzondere – en eventueel ook aanvullende algemene – bijstand in aanmerking komen.
- *Bredere problematiek*
Het kan zijn dat de medewerker van de gemeente tijdens het gesprek voor het verzamelen van de gegevens constateert dat er breder problemen in het huishouden spelen, dan is een proactieve benadering belangrijk. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de medewerkers van de gemeente zien dat inwoners hulp nodig hebben bij het op orde brengen van hun financiële administratie. Zij kunnen dan, afhankelijk van de lokale gemeentelijke situatie, bijvoorbeeld doorverwijzen naar Sociaal Raadslieden, een apart gemeentelijk loket (bijvoorbeeld in samenwerking met Humanitas of een lokale vrijwilligersorganisatie) of naar het Toeslagenservicepunt. Dit kan ook van toepassing zijn wanneer inwoners nog geen gebruik maken van regelingen waar zij (mogelijk) wel recht op hebben.

Stap 4 – Berekenen van de compensatie

Nadat alle benodigde gegevens verzameld zijn, kan de gemeente de compensatie berekenen waar inwoners recht op hebben. Hierbij dient een onderscheid gemaakt te worden tussen de compensatie voor 2022 en die voor 2023:

- Voor 2022 wordt gekeken naar de terugvordering van de huur- of zorgtoeslag over 2022, of de betalingsregeling die hieruit voortkomt. Voor zover deze het gevolg is van samenloop van de afbouw van de algemene heffingskorting en het afbouwpad van toeslagen, vindt compensatie plaats vanuit de bijzondere bijstand.
- Voor 2023 dient de hoeveelheid gemiste toeslagen berekend te worden aan de hand van de rekenmodule Toeslagen. Hiervoor kan de gemeente de hoogte van ontvangen toeslagen afzetten tegen de hoogte van de toeslag die men ontvangen zou hebben als men alleen een bijstandsuitkering zou krijgen. Op basis van deze berekening kan een schatting gemaakt worden voor het gehele jaar, met als aanname dat er geen wijzigingen meer optreden. De gemeente kan kiezen of er bij eventuele toekomstige wijzigingen en/of bij de definitieve

vaststelling nog een herberekening moet plaatsvinden of dat uitgegaan wordt van de eerst berekende compensatie.

In hoofdstuk 6 van de Handreiking wordt een uitgebreidere beschrijving gegeven van de wijze waarop de compensatie berekend kan worden.

Stap 5 – Begeleiden aanvraag bijzondere bijstand

Als de hoogte van de compensatie berekend is, dan kunnen inwoners een aanvraag voor bijzondere bijstand doen. De gemeente kan hen hierbij begeleiden. Bij het eerste fysieke contact kan de gemeente het echtpaar al vragen een aanvraagformulier voor bijzondere bijstand te tekenen. Na de berekening van de compensatie kunnen de berekeningen en de vastgestelde compensatiebedragen ingevuld worden en kan de aanvraag ingediend worden.

Stap 6 – Verwerken aanvraag en uitkeren bijzondere bijstand

Als de aanvraag voor bijzondere bijstand is ingediend, dan kan de gemeente deze verwerken. Dit kan gebeuren via het gebruikelijke werkproces voor bijzondere bijstand. De gemeente kan er ook voor kiezen om dit door een speciaal aangewezen team te laten doen.

Als er compensatie moet plaatsvinden van een terugvordering van Dienst Toeslagen, dan is het belangrijk dat de gemeente kijkt of de compensatie naar de inwoner of rechtstreeks naar Dienst Toeslagen moet gaan. De hoofdregel is overmaken naar de inwoner, tenzij er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat die inwoner zonder hulp niet in staat is tot een verantwoorde besteding van diens bestaansmiddelen.

Stap 7 – Rapportage en verantwoording

De laatste stap in het werkproces is de rapportage en verantwoording. De randvoorwaarden hiervoor zijn nog niet bekend. In ieder geval is het van belang dat gemeenten goed registreren welke huishoudens zijn benaderd en welke daarvan compensatie hebben ontvangen.

2.3. Samenhangende ontwikkelingen en regelgeving

Er spelen verschillende ontwikkelingen die samenhangen met het huidige handelingsperspectief. Hieronder is een korte uitwerking gegeven van de relevante ontwikkelingen.

Motie Warmerdam

De alleenverdienersproblematiek is al aantal jaren bekend, maar extra onder de aandacht gekomen door een uitspraak van de Centrale Raad van Beroep op 27 september 2022. Hierbij gaat het om een specifieke groep alleenverdienershuishoudens die door een samenloop van overheidsbeleid

VNG Realisatie

Nassaulaan 12 Den Haag | Postbus 30435, 2500 GK Den Haag
070 373 8008 | realisatie@vng.nl

toeslagen mislopen. Als gevolg hiervan hebben zij een besteedbaar inkomen dat lager is dan dat van een vergelijkbaar huishouden met een volledige bijstandsuitkering en een besteedbaar inkomen dat onder het bestaansminimum ligt.

De Motie Warmerdam, die op 5 juli 2023 door de Tweede Kamer is aangenomen, roept op om “een groep [...] huishoudens [...] die nu door een onbedoelde samenloop van fiscaliteit, toeslagen en sociale zekerheid onder het bestaansminimum terechtkomt” proactief te gaan benaderen. Deze motie hanteert hiermee een bredere definitie dan alleen de alleenverdienersproblematiek. In deze uitvoeringstoets is specifiek gekeken naar het huidige handelingsperspectief met betrekking tot de alleenverdienersproblematiek.

Tijdelijke overbruggingsregeling

In deze uitvoeringstoets is specifiek gekeken naar de eerste fase van de aanpak van de alleenverdienersproblematiek: het huidige handelingsperspectief. Inmiddels wordt door het Ministerie van SZW ook gewerkt aan de tweede fase, namelijk het wetsvoorstel voor de tijdelijke overbruggingsregeling. In deze uitvoeringstoets is niet gekeken naar de uitvoerbaarheid van de tijdelijke overbruggingsregeling. Dit kon ook niet, omdat deze er nog niet was. Wel kunnen uit de uitkomsten van deze uitvoeringstoets enkele aanbevelingen afgeleid worden, die meegenomen kunnen worden bij het opstellen van de tijdelijke overbruggingsregeling. Op het conceptwetsvoorstel voor de tijdelijke overbruggingsregeling zal nog een afzonderlijke uitvoeringstoets gedaan worden.

3. De processtappen van het huidige handelingsperspectief

In dit hoofdstuk worden de uitvoeringsconsequenties voor gemeenten beschreven van het huidige handelingsperspectief. Hierbij wordt eerst een beeld geschetst van de huidige situatie bij gemeenten. Vervolgens wordt per processtap beschreven hoe gemeenten deze stap kunnen inrichten en wat hierbij belangrijke aandachtspunten, knelpunten en randvoorwaarden zijn.

3.1. Huidige situatie

In de huidige situatie kan een onderscheid gemaakt worden tussen twee groepen gemeenten:

- Gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief
- Gemeenten niet nog niet werken volgens het huidige handelingsperspectief

Gemeenten die werken volgens het huidige handelingsperspectief

Voor deze uitvoeringstoets zijn enkele gemeenten geïnterviewd die al werken volgens het huidige handelingsperspectief. Hoeveel gemeenten in totaal al werken volgens het huidige handelingsperspectief, kan op basis van deze uitvoeringstoets niet vastgesteld worden. Wel is het beeld dat het vooral om grotere gemeenten gaat. Zij hebben, vooruitlopend op de handreiking van Stimulansz (hierna: de handreiking) en de daarin beschreven werkwijze, zelf een aanpak ontwikkeld om de doelgroep die binnen hun gemeente woont proactief te benaderen. Uit de gesprekken die met deze gemeenten gevoerd zijn, blijkt dat er veel verschillen zijn tussen de aanpak die zij gekozen hebben:

- De meeste gemeenten kiezen ervoor om de compensatie per huishouden te berekenen, zoals ook in de handreiking wordt beschreven. Eén geïnterviewde gemeente heeft ervoor gekozen om met forfaitaire bedragen te werken.
- Sommige gemeenten kiezen ervoor om de aanpak volledig door eigen medewerkers te laten uitvoeren (vaak inkomensconsulenten en consulenten bijzondere bijstand). Andere gemeenten kiezen ervoor om (delen van) de aanpak door sociaal raadsliden te laten uitvoeren.
- Bij de benadering van de doelgroep zijn ook veel verschillen tussen gemeenten te zien: het sturen van een brief, telefonisch contact, huisbezoeken of een combinatie hiervan.

In de volgende paragrafen worden deze verschillende varianten met de overwegingen van gemeenten en de (verwachte) uitvoeringsconsequenties uitgebreider beschreven.

De omvang van de doelgroep lijkt medebepalend voor de aanpak die gemeenten kiezen. Hoe groter de doelgroep, des te belangrijker het voor gemeenten is dat de aanpak ook zoveel mogelijk gestandaardiseerd en efficiënt is.

Doordat deze gemeenten zelf een aanpak hebben moeten ontwikkelen, heeft dit hen individueel relatief veel tijd gekost. Dit geldt met name voor het identificeren van de doelgroep en het bepalen van de aanpak, specifiek de wijze waarop de berekening gemaakt moet worden. Sommige (grote) gemeenten hebben zelf fiscalisten in dienst, die hebben meegedacht over deze berekening. Kleinere gemeenten hebben deze specifieke expertise niet altijd zelf in huis.

Bij de gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief, leven nog veel vragen over de financiële compensatie. Vooruitlopend op landelijke richtlijnen en afspraken over de financiering zijn deze gemeenten al aan de slag gegaan, maar het is voor hen belangrijk dat de kosten die zij gemaakt hebben ook gecompenseerd worden. Deze gemeenten hebben behoefte aan duidelijkheid over deze financiële compensatie en de informatie die zij hiervoor moeten aanleveren.

Gemeenten die nog niet werken volgens het huidige handelingsperspectief

Het beeld dat uit deze uitvoeringstoets naar voren komt is dat de meeste, met name kleinere, gemeenten nog niet werken volgens het huidige handelingsperspectief. Bij deze gemeenten is ook nog veel onbekendheid met de problematiek. De handreiking geeft gemeenten een eerste beeld van de problematiek en het huidige handelingsperspectief, maar is nog behoorlijk op hoofdlijnen. Hierdoor bestaat het risico dat gemeenten belangrijke aspecten over het hoofd zien of onderschatten. Dit is met name het geval bij het identificeren van de doelgroep en het maken van de berekening. In de volgende paragrafen wordt dit bij de verschillende processtappen nog nader toegelicht.

3.2. Doelgroep bepalen

De eerste stap in het werkproces van het huidige handelingsperspectief is het bepalen van de doelgroep. Hiervoor hebben gemeenten (op termijn) twee opties: zelf een eigen lijst maken op basis van een query uit het eigen systeem of gebruikmaken van de landelijke lijst die binnenkort beschikbaar komt.

Lokale gemeentelijke lijst

Een aantal gemeenten heeft reeds ervaring opgedaan met het opstellen van een eigen lokale lijst. Hierbij heeft de afdeling beleid de criteria opgesteld op basis waarvan de afdeling ICT de query heeft gemaakt om de lijst vanuit het systeem te genereren. In sommige gemeenten verliep dit

proces soepel, voor andere gemeenten waren hier meerdere pogingen nodig om tot een goede lijst te komen.

Het risico bij deze huidige werkwijze is dat gemeenten onderling toch verschillende criteria hanteren en zo tot verschillende lijsten komen. Zo bleek uit de interviews dat gemeenten verschillende grenswaarden voor het bedrag aan aanvullende bijstand hanteren om de doelgroep af te bakenen. Eén gemeente heeft berekend dat de doelgroep geen huishoudens bevat met een aanvullende bijstand van meer dan € 800,-. Als deze berekening juist is, is dit relevante informatie om beschikbaar te stellen aan alle gemeenten. Het is daarom van belang dat een volgende versie van de handreiking concretere criteria schetst op basis waarvan ICT-afdelingen van gemeenten de query kunnen maken om de lokale lijst te genereren. Dit bespaart gemeenten ook tijd.

Gewenste vervolgactie

Neem in een volgende versie van de handreiking concretere criteria op die gemeenten kunnen gebruiken bij de query om tot de lokale gemeentelijke lijst te komen.

Landelijke lijst

Uit de interviews die voor deze uitvoeringstoets gehouden zijn, blijkt dat diverse gemeenten veel verwachten van de landelijke lijst die momenteel opgesteld wordt. Zij hopen dat de lijst hen veel werk kan besparen, omdat zij hierdoor minder tijd kwijt zijn aan het definiëren van de doelgroep. Bovendien kan de omvang van de doelgroep, zoals deze uit de lijst (deels) af te leiden is, medebepalend zijn voor keuzes die gemeenten moeten maken ten aanzien van de aanpak die zij gaan hanteren. Deze keuzes komen in de volgende paragrafen nog terug bij de verschillende processtappen.

Tegelijkertijd bestaan er ook nog veel vragen. Gemeenten hebben behoefte aan duidelijkheid op de volgende punten:

- Hoe volledig is de lijst? Bevat de lijst in principe de hele doelgroep of moeten gemeenten ook nog zelf een deel van de doelgroep in beeld brengen?
- Hoe betrouwbaar is de lijst? Welke checks moeten gemeenten zelf nog doen, voordat zij met de lijst aan de slag kunnen?
- Bestaat de lijst alleen uit BSN's of staan er ook NAW-gegevens op? En als de lijst alleen BSN's bevat, hoe komen gemeenten dan aan NAW-gegevens van inwoners die geen aanvullende bijstand ontvangen en (dus) nog niet in het gemeentelijke systeem bekend zijn?
- Wanneer is de lijst beschikbaar? Een aantal gemeenten geeft aan dat dit medebepalend is voor de keuze wanneer zij starten met het huidige handelingsperspectief. Als de lijst snel

beschikbaar is, dan willen zij daar graag op wachten. Duurt het nog langer, dan overwegen zij alvast aan de slag te gaan met het opstellen van de lokale gemeentelijke lijst.

Het uitblijven van duidelijkheid over deze vragen maakt dat gemeenten moeilijk keuzes kunnen maken met betrekking tot hun eigen aanpak en planning. Bovendien bestaat het risico dat gemeenten op basis van verkeerde aannames of verwachtingen aan de slag gaan. Goede verwachtingenmanagement en snelle duidelijkheid over de lijst is daarom van cruciaal belang.

Een aandachtspunt bij de verspreiding van de lijst onder gemeenten is dat deze geadresseerd wordt aan de juiste persoon/personen. Zeker bij grote gemeenten bestaat het risico dat de lijst in de organisatie gaat 'zwerven', omdat niet duidelijk is waar hij naartoe moet. Daarom is de aanbeveling om vooraf een uitvraag bij gemeenten te doen waar de lijst naartoe gestuurd moet worden.

Gewenste vervolgactie

Zorg voor goed verwachtingenmanagement ten aanzien van de landelijke lijst, door gemeenten mee te nemen in de inhoud, afbakening en planning van de lijst.

3.3. Doelgroep benaderen

Als gemeenten de doelgroep bepaald hebben, dan kunnen zij overgaan tot het proactief benaderen van de doelgroep.

Gerichte benadering van de doelgroep

Gemeenten maken verschillende keuzes in het gericht benaderen van de doelgroep. Dit heeft deels te maken met de omvang van de doelgroep (hoe groter de doelgroep, des te groter de behoefte om de wijze van benadering efficiënt en uitvoerbaar te houden), maar ook met de bestaande lokale praktijk. Gemeenten kiezen vaak voor een benaderingswijze die aansluit bij hoe zij breder gewend zijn om met hun inwoners te communiceren.

Uit de interviews komen enkele voorbeelden van hoe gemeenten de gerichte benadering aan (willen) pakken:

- Eerst een brief sturen en daarna nabellen;
- Direct telefonisch contact opnemen en daarna een brief sturen met uitleg;
- Een brief sturen met een antwoordkaart;
- Huisbezoek om de problematiek toe te lichten en dan een brief met uitleg achterlaten.

Deze eerste benadering wordt in de meeste gevallen door medewerkers van de gemeente gedaan, meestal inkomensconsulenten. Zij kennen de doelgroep al. Dit is ook van belang, omdat het gaat om een doelgroep die vraagt om een zorgvuldige benadering. Bij veel mensen leeft wantrouwen tegen de overheid in het algemeen en soms ook richting de gemeente. Bovendien gaat het hier om complexe problematiek, die voor veel mensen niet begrijpelijk is. Sommige gemeenten hebben al de ervaring dat een deel van de mensen die benaderd worden (in eerste instantie) niet willen ingaan op het aanbod, omdat ze het niet vertrouwen of de problematiek niet begrijpen. De meeste geïnterviewde gemeenten geven om die reden aan dat een benadering met alleen een brief onvoldoende is.

Hoewel de wijze van benadering per gemeente verschillend kan zijn, is de inschatting van gemeenten dat het benaderen van de doelgroep gemiddeld ongeveer 1,5 uur per huishouden vraagt.

Op basis van de landelijke lijst krijgen gemeenten ook te maken met een doelgroep die nog niet bij hen bekend is. Hierbij is met betrekking tot de actieve benadering een specifiek aandachtspunt dat gemeenten NAW-gegevens van deze mensen nodig hebben om hen te kunnen benaderen. Het is daarom van belang dat snel duidelijk wordt of de lijst deze gegevens ook bevat of dat hiervoor een andere oplossing voorzien wordt.

Gewenste vervolgactie

Maak duidelijk hoe de doelgroep die nog niet bij gemeenten bekend is benaderd kan worden door gemeenten. Als de landelijke lijst ook NAW-gegevens bevat, kunnen gemeenten deze gebruiken. Zo niet, dan zal dit op een andere wijze moeten gebeuren.

Algemene communicatie

Sommige gemeenten kiezen ervoor om naast de gerichte benadering ook algemene communicatiemiddelen te gebruiken om de doelgroep te bereiken. Dit kan bijvoorbeeld een bericht in een lokale krant zijn, een artikel op de gemeentelijke website of een item in een gemeentelijke nieuwsbrief.

Andere gemeenten kiezen er bewust voor om geen algemene communicatie in te zetten. Zij hebben hiervoor verschillende overwegingen:

- De problematiek is te complex om in een algemeen nieuwsbericht uit te leggen;
- De doelgroep is relatief heel klein, waardoor algemene communicatie voelt als 'een schot hagel';

- Het risico is dat er verkeerde verwachtingen gewekt worden, waarbij mensen die zich melden toch teleurgesteld moeten worden omdat ze niet tot de doelgroep behoren;
- Als zich veel mensen gaan melden die niet tot de doelgroep behoren, dan kost dat de gemeente veel extra tijd om hun situaties te beoordelen.

Informereren van het lokale netwerk

De meeste gemeenten kiezen er wel voor om lokale partners te informeren over de alleenverdienersproblematiek. Zij kunnen inwoners die mogelijk tot de doelgroep behoren dan doorverwijzen naar de gemeente. Voorbeelden van partijen die op deze wijze geïnformeerd worden zijn sociaal raadslieden, wijkteams en organisaties voor maatschappelijk werk.

Sommige gemeenten informeren ook specifiek bewindvoerders over de alleenverdienersproblematiek. Ook bewindvoerders kunnen immers mensen doorverwijzen naar de gemeente, maar enkele gemeenten hebben de ervaring dat bewindvoerders niet altijd goed geïnformeerd zijn over de alleenverdienersproblematiek en mensen om die reden (ten onrechte) niet doorverwijzen naar de gemeente.

3.4. Uitleg geven en gegevens verzamelen

Als mensen zich op basis van de (gerichte) benadering melden bij de gemeente, dan krijgen zij in een gesprek nadere uitleg en worden de relevante gegevens verzameld. In sommige gemeenten wordt dit gedaan door de inkomensconsulenten, maar andere gemeenten zetten voor deze en de volgende stap specifieke expertise in, bijvoorbeeld van sociaal raadslieden.

Prioritering

Het verschilt per gemeente of gekozen wordt voor prioritering bij het in behandeling nemen van deze casussen. Bij kleinere gemeenten, waarbij het ook gaat om kleinere aantallen, is prioritering vaak niet nodig en worden casussen in benadeling genomen op volgorde van binnenkomst.

Grotere gemeenten kiezen soms wel voor een vorm van prioritering. Hierbij kiezen gemeenten er bijvoorbeeld voor om mensen waarvan al bij de gemeente bekend is dat zij in een financieel problematische situatie zitten eerst in behandeling te nemen. Andere gemeenten kijken naar het bedrag dat mensen ontvangen aan aanvullende bijstand. Zij beginnen dan met inwoners met een lage aanvullende bijstand, omdat de kans hierbij groot is dat zij recht hebben op een hoger bedrag aan compensatie. Voor inwoners met een hoger bedrag aan aanvullende bijstand is de compensatie vaak lager.

In gesprek

Inwoners worden uitgenodigd voor een gesprek. Vaak is dit op het gemeentehuis of op een centrale plek in de wijk of kern (bijvoorbeeld een buurthuis). Enkele gemeenten kiezen er ook voor om bij mensen op huisbezoek te gaan, al kost dit wel meer tijd van de betreffende medewerker.

Tijdens het gesprek geeft de medewerker (vaak een sociaal raadsman/-vrouw of een consultant) een uitleg over de problematiek. Sommige gemeenten vinden het van belang om deze uitleg zorgvuldig te doen, zodat de inwoner begrijpt waarover het gaat. Andere gemeenten kiezen vanwege de complexiteit van het onderwerp juist voor een uitleg op hoofdlijnen.

Vervolgens worden tijdens het gesprek de benodigde gegevens verzameld. Sommige gemeenten vragen inwoners vooraf al om informatie mee te nemen naar het gesprek, maar in andere gevallen logt de inwoner ter plekke in op Mijn Toeslagen om de benodigde gegevens op te halen.

In sommige gevallen hebben alleenverdieners een bewindvoerder en moet die gegevens aanleveren. Een aantal gemeenten heeft hierbij de ervaring dat dat niet altijd even makkelijk verloopt.

Vermogenstoets

Een aantal gemeenten geeft aan dat het doen van een vermogenstoets bij inwoners die nog geen bijstandsuitkering hebben in deze situatie niet zuiver voelt. Het huidige handelingsperspectief is bedoeld om een hiaat in de systematiek van de verschillende regelingen te herstellen. Inwoners die tot de doelgroep behoren zouden dus, ongeacht de uitkomst van een vermogenstoets, compensatie moeten kunnen ontvangen.

Complicerende factoren

Het verzamelen van gegevens kan in veel gevallen redelijk eenvoudig zijn. Er kunnen echter ook factoren zijn die het verzamelen van de juiste gegevens voor de berekening compliceren. Deze factoren zijn te rangschikken in drie categorieën:

- Wijzigingen gedurende het jaar: denk hierbij aan samenwoning of echtscheiding, gedurende het jaar instromen in de bijstand of juist uitstromen, et cetera.
- Wisselende inkomsten: denk hierbij vooral aan flexwerkers of zzp-ers.
- Inwonende kinderen met eigen inkomsten: in sommige situaties zijn deze kinderen ook niet bereid om hun inkomensgegevens te delen.

Ook verschillen in definities tussen bijvoorbeeld fiscale wetgeving en de Participatiewet (denk aan de definitie van 'gezin') kunnen complicerend werken.

VNG Realisatie

Nassaulaan 12 Den Haag | Postbus 30435, 2500 GK Den Haag
070 373 8008 | realisatie@vng.nl

Juist dit soort complicerende factoren, die op voorhand niet altijd te voorzien zijn, vragen om specifieke expertise van medewerkers om te bepalen welke gegevens nodig zijn en hoe hiermee omgegaan moet worden. Gemeenten geven aan dat het hen kan helpen als in een volgende versie van de handreiking voorbeelden worden gegeven van complexere casussen en de gegevens die in dit soort situaties van belang zijn om te verzamelen.

Gewenste vervolgactie

Neem in een volgende versie van de handreiking voorbeelden op van complexe casussen, met daarbij specifiek aandacht voor de gegevens die in dit soort casussen nodig zijn voor het maken van de berekening.

3.5. Berekenen van de compensatie

Als de gegevens verzameld zijn, dan gaat de medewerker op basis hiervan het compensatiebedrag berekenen.

Benodigde expertise

Het maken van de berekening kan in bepaalde gevallen complex zijn. Dit vraagt van de betreffende medewerker dan ook specifieke expertise, ook op het gebied van fiscale wet- en regelgeving. Gemeenten die al volgens het huidige handelingsperspectief werken, kiezen er daarom in veel gevallen ook voor om de berekening door sociaal raadslieden of ten minste medewerkers met specifieke fiscale expertise te laten uitvoeren. Enkele voorbeelden die genoemd zijn, waarbij specifieke expertise nodig is om tot een goede berekening te komen, zijn:

- Situaties waarbij een effect op de inkomstenbelasting ontstaat: het komt niet vaak voor, maar met name (maar niet uitsluitend) bij Wajong-ers leidt de samenloop van inkomsten tot een aanslag inkomstenbelasting. Dit kan gaan om aanslagen van 200 tot 300 euro per jaar.
- Situaties waarbij het hoge bruto-inkomen doorwerkt op voorzieningen die gebaseerd zijn op het verzamelinkomen, zoals eigen bijdrage rechtshulp, DUO en eigen bijdrage CAK.

De geïnterviewde gemeenten geven aan dat het wenselijk is dat er een centraal punt wordt ingericht waar medewerkers terecht kunnen met specifieke vragen. Dit kan een direct telefoonnummer (helpdesk) zijn die speciaal voor dit onderwerp wordt ingericht bij de Belastingdienst of het Ministerie van SZW. Aanvullend kan ook gedacht worden aan een website met FAQ's.

Gewenste vervolgactie

Richt (vanuit de Belastingdienst of het Ministerie van SZW) een centraal punt in waar medewerkers van gemeenten terecht kunnen met specifieke vragen rond het berekenen van de compensatie.

Tijdsbesteding

Gemeenten die al ervaring hebben opgedaan, geven aan dat de tijd die een medewerker nodig heeft voor het gesprek met de inwoner, het verzamelen van de gegevens en het maken van de berekening sterk uiteen kan lopen. Gemiddeld is de inschatting dat de tijdsbesteding voor een eenvoudige casus ongeveer 4 tot 6 uur bedraagt. Voor een complexere casus is dit gemiddeld 6 tot 8 uur. Gemeenten geven aan dat er in bijzondere gevallen ook uitschieters zijn, waarbij medewerkers beduidend langer bezig zijn.

Diversiteit in compensatiebedragen

Ook de compensatiebedragen die uit de berekening komen, kunnen sterk uiteenlopen. De geïnterviewde gemeenten geven aan dat deze bedragen uiteenlopen van enkele tientjes per jaar tot ongeveer 900 euro per jaar. Ook hier noemen gemeenten dat er uitschieters kunnen voorkomen tot wel 1.400 of 1.500 euro per jaar. Deze bedragen sluiten aan bij cijfers die de Belastingdienst in een eerder stadium heeft berekend, namelijk dat ongeveer een kwart van de doelgroep recht heeft op een compensatie van minder dan 200 euro per jaar, ruim zestig procent op een compensatie tussen 200 en 1.000 euro per jaar en zo'n twaalf procent op een compensatie van meer dan 1.000 euro, met uitschieters tot maximaal 1.500 euro.

Deze uiteenlopende bedragen roepen bij gemeenten vragen op over de wijze waarop in de toekomst eventueel met forfaitaire bedragen gewerkt gaat worden. Hier wordt in hoofdstuk 4 nog nader op ingegaan.

Berekening over het afgesloten jaar 2022 (en eerder)

Bij de berekening van de compensatie over 2022 wordt in de handreiking aangegeven dat uitgegaan dient te worden van de naheffing die inwoners hebben ontvangen. De geïnterviewde gemeenten geven aan dat deze naheffing niet altijd een goede graadmeter is. Soms is het inkomen op voorhand al aangepast om een naheffing te voorkomen. Dan hebben mensen mogelijk toch recht op compensatie. Een aantal gemeenten kiest er dan ook voor om ook voor de compensatie over 2022 een eigen berekening te maken, ook wanneer inwoners geen naheffing hebben ontvangen.

Daarnaast is een aantal gemeenten van mening dat het belangrijk is om ook voor de situatie in de jaren vóór 2022 zo goed mogelijk de compensatie waarop mensen recht hebben te berekenen. Het is dan wel voor gemeenten van belang dat zij, als zij dit doen, ook financiële compensatie vanuit het rijk ontvangen.

Gewenste vervolgactie

Geef gemeenten ruimte om alleenverdieners ook op maat te compenseren voor de jaren 2022 en eerder. Zorg dat zij hiervoor ook gecompenseerd worden vanuit het rijk.

3.6. Begeleiden aanvraag bijzondere bijstand

De medewerker die de compensatie berekend heeft, begeleidt bij de meeste geïnterviewde gemeenten de alleenverdiener ook bij het indienen van de aanvraag voor bijzondere bijstand. Dit is voor de medewerker (in veel gevallen de sociaal raadsman/-vrouw) een eenvoudige handeling als afronding van het verzamelen van gegevens en het maken van de berekening.

3.7. Verwerken aanvraag en uitkeren bijzondere bijstand

Het verwerken van de aanvraag en het uitkeren van de bijzondere bijstand kan bij gemeenten via het reguliere proces afgehandeld worden. Dit betekent dat deze stap door de consulenten bijzondere bijstand uitgevoerd wordt. Sommige gemeenten, vooral wanneer de doelgroep groter is, kiezen ervoor om enkele consulenten specifiek met de alleenverdienersproblematiek te belasten.

De tijdsbesteding voor de verwerking van de aanvraag en het uitkeren van de bijzondere bijstand is gemiddeld ongeveer 1,5 uur per casus.

3.8. Rapportage en verantwoording

Over de wijze waarop gemeenten de rapportage en verantwoording voor het huidige handelingsperspectief moeten inrichten, leven bij gemeenten nog veel onduidelijkheden. De meeste gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief houden momenteel bij welke doelgroep zij hebben benaderd en welke compensatiebedragen zijn uitgekeerd. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een aparte code in de applicatie.

Voor gemeenten is nog onduidelijk hoe zij vanuit het rijk gecompenseerd gaan worden voor de kosten die zij maken voor het huidige handelingsperspectief, zowel de directe kosten als ook de overheadkosten. Zij lopen hierbij het risico om financiële compensatie mis te lopen en hebben daarom behoefte aan duidelijkheid over de wijze waarop de rapportage en verantwoording dient

plaats te vinden. Dit voorkomt dat zij achteraf geconfronteerd worden met (rechtmatigheids)vereisten die niet eerder gecommuniceerd zijn.

Gewenste vervolgactie

Geef snel duidelijkheid over de wijze waarop rapportage en verantwoording over het huidige handelingsperspectief dient plaats te vinden.

4. Impact voor gemeenten

Dit hoofdstuk geeft nadere toelichting op de impact van het huidige handelingsperspectief voor gemeenten. De impact wordt beschreven aan de hand van de SCOPAFIJTH-elementen¹.

4.1. Beleid en werkprocessen

Gemeenten moeten enkele (beleids)keuzes maken met betrekking tot de wijze waarop zij het lokale werkproces voor het huidige handelingsperspectief willen inrichten. Op basis van de interviews die voor deze uitvoeringstoets gehouden zijn, valt op dat gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief de complexiteit en benodigde tijd en expertise hoger inschatten dan gemeenten die nog niet volgens het huidige handelingsperspectief werken. Om het risico van onderschatting van de problematiek te voorkomen is het van belang dat een volgende versie van de handreiking nog concreter laat zien hoe het (mogelijke) werkproces van het huidige handelingsperspectief eruitziet. Dit geldt met name voor de wijze waarop gemeenten hun doelgroep kunnen bepalen, welke gegevens in specifieke situaties verzameld moeten worden en hoe met behulp van deze gegevens de berekening van de compensatie gemaakt moet worden.

Voor gemeenten zijn veel zaken nog onduidelijk, waardoor het voor hen lastig om nu de afweging te maken wanneer zij starten met het huidige handelingsperspectief. Deze onduidelijkheid spitst zich met name toe op twee elementen:

- Onduidelijkheid over de landelijke lijst: welke informatie gaat de lijst bieden, hoe recent en betrouwbaar is de lijst en wanneer is de lijst voor gemeenten beschikbaar? Sommige gemeenten overwegen nu om te wachten op de landelijke lijst, voordat zij met het huidige handelingsperspectief aan de slag gaan. Informatie over inhoud, betrouwbaarheid en planning van de landelijke lijst kan hen helpen bij het maken van een beter onderbouwde afweging.
- Onduidelijkheid over de tijdelijke overbruggingsregeling: hoe gaat de tijdelijke overbruggingsregeling eruitzien en wanneer treedt deze in werking? Gemeenten willen graag weten hoe de werkwijze in de volgende fase eruit gaat zien en wanneer deze ingaat, om hier

¹SCOPAFIJTH is een acroniem voor bedrijfsondersteunende processen in een organisatie. Hieronder wordt verstaan: Security (en privacy), Communicatie, Organisatie, Personeel, Administratieve organisatie, Financiën, Informatievoorziening, Juridisch, Technologie en Huisvesting. In deze notitie zijn deze elementen alleen beschrijven als deze relevant zijn.

waar mogelijk al op te kunnen voorsorteren in de huidige werkwijze en/of de communicatie richting inwoners.

Gewenste vervolgactie

Zorg voor duidelijkheid richting gemeenten over met name de landelijke lijst en de tijdelijke overbruggingsregeling, zodat gemeenten een beter onderbouwde afweging kunnen maken bij het inrichten van hun huidige werkprocessen.

4.2. Personele impact

Het huidige handelingsperspectief heeft op drie niveaus personele impact voor gemeenten.

Ten eerste vraagt de vertaling van het huidige handelingsperspectief naar de lokale context om personele inzet. Vanuit de afdeling beleid moeten beleidskeuzes gemaakt worden en vastgelegd in beleidsregels of werkinstructies. Hier hoort ook het informeren van en afstemmen met bestuur en management bij. Daarnaast moet de uitvoering gecoördineerd worden. Hierbij kan gedacht worden aan het uitwerken van werkprocessen, het opstellen van standaardbrieven, belprotocollen en het aanpassen van de applicatie (bijvoorbeeld een aparte code om deze doelgroep specifiek in beeld te kunnen houden). Wanneer (een deel van) de uitvoering uitbesteed wordt (bijvoorbeeld aan sociaal raadslieden) of extra personeel ingehuurd moet worden, dan moeten hierover contractafspraken gemaakt worden.

Ten tweede vraagt de uitvoering van het huidige handelingsperspectief zelf om personele capaciteit. In het vorige hoofdstuk is voor de verschillende fasen een inschatting van de benodigde tijdsinspanning gegeven: voor de voorbereiding (bepalen en benaderen van de doelgroep) is dit gemiddeld 1,5 uur per casus, voor het verzamelen van de gegevens en het maken van de berekening is dit 4 tot 6 uur voor een eenvoudige casus en 6 tot 8 uur voor een complexere casus, voor het verwerken van de aanvraag en het uitkeren van de bijzondere bijstand is dit gemiddeld 1,5 uur per casus.

Ten derde kan het huidige handelingsperspectief ook afgeleide personele impact hebben. Gemeenten geven aan dat zij door de proactieve benadering van de doelgroep ook bredere problematiek tegenkomen die in sommige huishoudens speelt. Hierbij kunnen zij bijvoorbeeld doorverwijzen naar andere medewerkers van de gemeente, zoals schuldhulpverleners. Hoewel het positief is dat dit soort problematiek op deze wijze in beeld komt en aangepakt kan worden, betekent dit wel extra personele impact voor gemeenten.

4.3. ICT

Afhankelijk van de wijze waarop de monitoring en verantwoording op het huidige handelingsperspectief eruit gaat zien, moeten gemeenten aanpassingen doen in hun applicaties. Gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief doen dit in veel gevallen door de doelgroep een aparte code mee te geven. Als het gaat om eenvoudige aanpassingen in de applicatie, kunnen gemeenten dit meestal zelf doen. Als er ook grotere aanpassingen nodig zijn, dan zullen gemeenten hiervoor opdracht moeten geven aan hun softwareleverancier.

4.4. Financiële impact

De financiële impact zit voor gemeenten op twee niveaus: de kosten die zij maken door het uitbetalen van de compensatiebedragen en de uitvoeringskosten die zij maken door het uitvoeren van het huidige handelingsperspectief.

Kosten van het uitbetalen van de compensatiebedragen

Gemeenten berekenen de compensatiebedragen individueel per casus. Gemeenten die al werken volgens het huidige handelingsperspectief geven aan dat deze bedragen sterk uiteen kunnen lopen. Dat maakt het moeilijk om op voorhand een inschatting te maken van het totale bedrag dat gemeenten zullen moeten uitkeren. Voor gemeenten is het van belang dat zij deze kosten wel volledig gecompenseerd krijgen vanuit het rijk. Hierover bestaan nu bij gemeenten nog veel onduidelijkheden. Dit heeft bijvoorbeeld te maken met de wijze waarop de compensatie voor gemeenten berekend wordt, de verantwoordingsinformatie die wordt gevraagd, maar ook hoe omgegaan wordt met compensatie die gemeenten uitbetalen voor eerdere jaren. Gemeenten hebben behoefte aan duidelijkheid over deze vragen.

Uitvoeringskosten

Op basis van deze uitvoeringstoets kan een eerste inschatting gemaakt worden van de kosten die gemeenten moeten maken voor de uitvoering van het huidige handelingsperspectief.

De gemiddelde tijdsbesteding per stap is in hoofdstuk 3 beschreven. Gemeenten geven aan dat de uitvoering van het eerste deel (het benaderen van de doelgroep) en het laatste deel (het verwerken van de aanvraag en het uitbetalen van de bijzondere bijstand) door eigen consultants gedaan wordt. Uitgaande van een gemiddelde inschaling van deze consultants in schaal 9, rekenen we

hier met een uurtarief van € 72². De stappen van het verzamelen van gegevens en het maken van de berekening wordt door veel gemeenten uitbesteed aan sociaal raadsliden. Hierbij is in deze berekening uitgegaan van een gemiddeld uurtarief van € 80. Dit leidt tot de volgende berekening van de uitvoeringskosten:

Activiteit	Uurtarief	Tijdbesteding	Uitvoeringskosten
Benaderen van de doelgroep	€ 72	1,5 uur	€ 108
Verzamelen van gegevens, maken van de berekening en begeleiding aanvraag bijzondere bijstand	€ 80	4 – 8 uur	€ 320 - € 640
Verwerken aanvraag en uitbetalen bijzondere bijstand	€ 72	1,5 uur	€ 108
Totaal uitvoeringskosten per casus			€ 536 - € 856

De omvang van de totale doelgroep is nog niet bekend. Uitgaande van het aantal dat eerder genoemd is van 6.400 huishoudens, zouden de totale uitvoeringskosten voor gemeenten uitkomen op € 3,4 miljoen tot € 5,5 miljoen. Dit totaalbedrag kan echter pas vastgesteld worden als de totale doelgroep in beeld is.

Als gemeenten op een later moment, bijvoorbeeld voor 2024, opnieuw een berekening moeten maken en daarvoor nogmaals voor de gehele doelgroep de verschillende stappen moeten doorlopen, dan komen daar nogmaals (een deel van) dezelfde kosten bij.

In deze berekening is nog geen rekening gehouden met de overheadkosten die gemeenten moeten maken voor het uitvoeren van het huidige handelingsperspectief. Hierbij gaat het om de kosten van het opstellen van beleidsregels en werkinstructies, afstemming met bestuur en management, opstellen van belprotocollen, standaardbrieven et cetera. Deze kosten zijn moeilijk algemeen te ramen, omdat gemeenten die eerder begonnen zijn hier meer tijd aan kwijt geweest zijn dan

² Zie Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Handleiding Overheidstarieven 2024*, november 2023. Hierbij is uitgegaan van de gemiddelde totale kosten, uurtarief productieve uren, excl. btw.

gemeenten die op een later moment starten en gebruik kunnen maken van reeds ontwikkelde voorbeelden (landelijk dan wel door andere gemeenten).

Gewenste vervolgactie

Geef gemeenten een volledige financiële compensatie voor de kosten die zij maken voor het uitvoeren van het huidige handelingsperspectief. Het gaat hierbij zowel over de uitgekeerde compensatiebedragen als om de uitvoeringskosten (zowel directe kosten als overheadkosten) van gemeenten.

4.5. Communicatie

Communicatie richting inwoners is volgens de geïnterviewde gemeenten een belangrijk onderdeel van het huidige handelingsperspectief, dat zorgvuldige aandacht vraagt. De aard van de doelgroep, die door verschillende gemeenten als kwetsbaar getypeerd wordt, speelt hierbij een belangrijke rol. Twee factoren zijn in het bijzonder van belang:

- Bij deze doelgroep leeft veel wantrouwen richting de overheid. Dit vraagt om een zorgvuldige manier van communiceren. Alleen een brief sturen is bijvoorbeeld niet voldoende bij de gerichte benadering van de doelgroep. Gemeenten geven op verschillende wijze invulling aan deze zorgvuldige communicatie en sluiten daarbij zoveel mogelijk aan bij bestaande werkwijzen die ook voor inwoners bekend zijn.
- De alleenverdienersproblematiek is zeer complex en voor de doelgroep moeilijk te begrijpen. Dit plaatst gemeenten voor de ingewikkelde afweging of ze de problematiek en de geboden oplossing uitgebreid uitleggen aan mensen of de toelichting juist op hoofdlijnen houden.

De complexiteit van de problematiek en de geboden oplossing via het huidige handelingsperspectief brengt ook met zich mee dat inwoners zelf niet snel aan de bel zullen trekken als zij een te lage compensatie hebben gekregen. Hoewel gemeenten aangeven dat zij inwoners altijd in de gelegenheid willen stellen om bij twijfels te vragen om een herberekening, is de verwachting dat dit in de praktijk nauwelijks zal gebeuren. Dit betekent dat het extra belangrijk is dat gemeenten de berekening zo zorgvuldig mogelijk maken, om te voorkomen dat inwoners een te lage compensatie ontvangen.

Gemeenten wijzen in het kader van de communicatie richting inwoners ook op het risico dat de werkwijze in de huidige fase (het huidige handelingsperspectief) te veel gaat afwijken van de werkwijze in de volgende fase (de tijdelijke overbruggingsregeling). Als de verschillen tussen deze werkwijzen te groot zijn, is dat moeilijk uitlegbaar aan inwoners. Dit is ook een aandachtspunt richting de voorbereidingen van de tijdelijke overbruggingsregeling.

4.6. Implementatie

Gemeenten kunnen zelf de afweging maken wanneer zij starten met het huidige handelingsperspectief. Een aantal geïnterviewde gemeenten gaf aan dat zij hiervoor vooral behoefte hebben aan goede implementatieondersteuning. Zij benoemen hierbij specifiek drie zaken:

- Een concretere nieuwe versie van de handreiking, die in ieder geval duidelijker handvatten biedt voor het opstellen van de lokale gemeentelijke lijst (criteria voor de query) en voor het verzamelen van gegevens en berekenen van de compensatie.
- Voorbeeldbrieven en -teksten (zoals die in de huidige versie van de handreiking al zijn opgenomen).
- Een overzicht van FAQ's.
- Een helpdesk of direct telefoonnummer voor medewerkers van de gemeente (of sociaal raadslieden) bij de Belastingdienst en/of het Ministerie van SZW.

Deze ondersteuning maakt de implementatie voor gemeenten makkelijker, maar voorkomt ook dat gemeenten de complexiteit van de werkwijze onderschatten of belangrijke zaken over het hoofd zien.

Gewenste vervolgactie

Zorg voor goede implementatieondersteuning voor gemeenten, zoals een concretere handreiking, een overzicht met FAQ's en een landelijke helpdesk voor complexere uitvoeringsvragen.

4.7. Aandachtspunten voor de tijdelijke overbruggingsregeling

Op basis van deze uitvoeringstoets voor het huidige handelingsperspectief kunnen ook enkele aandachtspunten meegegeven worden voor de tijdelijke overbruggingsregeling.

Ten eerste wijzen sommige gemeenten op het belang van een goede aansluiting van de tijdelijke overbruggingsregeling op het huidige handelingsperspectief. Als de werkwijzen in de verschillende fasen te veel van elkaar verschillen (bijvoorbeeld forfaitaire bedragen versus individuele berekeningen) dan kan dit volgens hen zowel voor de uitvoering als voor de doelgroep complex en moeilijk uitlegbaar zijn. Bovendien kunnen de verschillende werkwijzen tot problemen leiden wanneer bijvoorbeeld een huishouden onder het huidige handelingsperspectief een compensatie heeft ontvangen, maar er achteraf toch een herberekening plaats moet vinden en er inmiddels onder de tijdelijke overbruggingsregeling met forfaitaire bedragen gewerkt wordt. Bij het uitwerken

van de tijdelijke overbruggingsregeling moet dan ook goed rekening gehouden worden met deze overgang.

Ten tweede is het van belang om bij de aanpak van de tijdelijke overbruggingsregeling goed te kijken naar het bijbehorende werkproces. De ervaring van een geïnterviewde gemeenten die nu al met forfaitaire bedragen werkt, is dat het werkproces op onderdelen duidelijk eenvoudiger ingericht kan worden dan wanneer met individuele berekeningen gewerkt wordt. Dit heeft er vooral mee te maken dat inwoners zelf minder gegevens hoeven aan te leveren.

Ten derde noemen de geïnterviewde gemeenten enkele aandachtspunten bij het werken met forfaitaire bedragen, gebaseerd op hun eerste ervaringen met het huidige handelingsperspectief:

- Gezien de grote variatie in de berekende compensatiebedragen, betwijfelen sommige gemeenten of het überhaupt mogelijk is om tot realistische forfaitaire bedragen te komen. Specifieke details kunnen in individuele casussen een groot verschil maken.
- Als gekozen wordt voor forfaitaire bedragen, dan zijn veel gemeenten van mening dat er in ieder geval met verschillende categorieën gewerkt moet worden. Deze categorieën moeten dan relatief eenvoudig op basis van enkele criteria onderscheiden kunnen worden.
- Mede gezien de aard van de doelgroep en de complexiteit van de problematiek is het belangrijk dat het forfaitaire bedrag in ieder geval niet te laag is. Inwoners kunnen weliswaar in de gelegenheid gesteld worden om aan de bel te trekken als zij van mening zijn dat zij recht hebben op meer compensatie, maar de verwachting is dat mensen dat niet of nauwelijks zullen doen.
- Bij de uitbetaling van het forfaitaire bedrag is het volgens sommige gemeenten raadzaam om dit in maandelijkse bedragen te doen in plaats van uitbetaling in één keer. Dit voorkomt dat mensen het uitgekeerde bedrag gelijk opmaken en op een later moment alsnog in financiële problemen terechtkomen.
- Gemeenten geven aan dat het nodig blijft om in specifieke gevallen op maat een berekening te maken, bijvoorbeeld wanneer het forfaitaire bedrag in een bepaalde situatie onvoldoende blijkt te zijn. Als gemeenten op basis hiervan een extra compensatie betalen, dan is het van belang dat deze ook vanuit het rijk meegenomen kan worden in de compensatie richting de gemeente.

Gewenste vervolgactie

Neem bij de voorbereidingen van de volgende fase, de tijdelijke overbruggingsregeling, de aandachtspunten mee met betrekking tot het werken met forfaitaire bedragen en zorg voor een goede aansluiting van deze tweede fase op het huidige handelingsperspectief.

5. Conclusies

In dit hoofdstuk zijn de conclusies weergegeven door middel van de beantwoording van de onderzoeksvragen voor deze analyse. Vervolgens worden ook enkele belangrijke aanbevelingen gegeven.

5.1. Conclusies

Wat wijzigt er in de werkwijze van de gemeente door het huidige handelingsperspectief?

Het huidige handelingsperspectief is niet gebaseerd op een wettelijk kader, dat volgt pas met de tijdelijke overbruggingsregeling. Gemeenten kunnen dus nog zelf kiezen wanneer en op welke wijze zij gaan werken volgens het huidige handelingsperspectief. Als zij dit doen, krijgen ze te maken met een nieuw werkproces dat bestaat uit zeven stappen:

1. Doelgroep bepalen (dit kan zowel voor het opstellen van een lokale gemeentelijke lijst als door gebruikmaking van de landelijke lijst)
2. Doelgroep benaderen (gericht op basis van de in stap 1 bepaalde doelgroep of ook via vormen van algemene communicatie en/of het informeren van het lokale netwerk)
3. Uitleg geven en gegevens verzamelen (veelal door sociaal raadslieden in gesprek met inwoners)
4. Berekenen van de compensatie (eveneens veelal door sociaal raadslieden)
5. Begeleiden aanvraag bijzondere bijstand
6. Verwerken aanvraag en uitkeren bijzondere bijstand
7. Rapportage en verantwoording

Wat betekenen deze veranderingen voor de gemeentelijke organisatie?

Het huidige handelingsperspectief heeft impact op verschillende aspecten van de gemeentelijke uitvoering:

- Gemeenten moeten verschillende keuzes maken met betrekking tot lokaal beleid en werkprocessen. Hiervoor is meer duidelijkheid nodig over onder andere de landelijke lijst en de tijdelijke overbruggingsregeling, zodat gemeenten beter afgewogen keuzes kunnen maken.
- De nieuwe werkwijze vraagt om extra inzet van gemeentelijke medewerkers en sociaal raadslieden. De gemiddelde tijdsbesteding per casus bedraagt ongeveer 7 tot 11 uur.
- Afhankelijk van de vereisten die gesteld worden aan de monitoring en verantwoording, moeten er aanpassingen gedaan worden in de gemeentelijke applicaties. Op dit moment lijkt het erop dat gemeenten deze aanpassingen grotendeels zelf kunnen doen. As er complexere

aanpassingen nodig blijken te zijn, zullen gemeenten hiervoor opdracht moeten geven aan hun softwareleveranciers.

- Communicatie richting inwoners is bij de alleenverdienersproblematiek een belangrijk onderdeel. Het betreft een kwetsbare doelgroep en een complexe problematiek, waardoor zorgvuldige communicatie van groot belang is.

Is de gemeente voldoende toegerust voor een doeltreffende uitvoering?

Tot nu toe werken vooral grotere gemeenten volgens het huidige handelingsperspectief. Kleinere gemeenten hebben minder specifieke expertise in huis en kunnen vaak ook moeilijker schuiven met de beschikbare personele capaciteit. Daarom is het van belang dat de landelijke ondersteuning bij de uitvoering van het huidige handelingsperspectief optimaal ingericht wordt. Ook moeten de bestaande vragen en onduidelijkheden zo spoedig mogelijk opgelost worden. Hierbij gaat het enerzijds over vragen en onduidelijkheden met betrekking tot het huidige handelingsperspectief zelf, maar ook met betrekking tot de invulling van en overgang naar de tijdelijke overbruggingsregeling.

Welke kosten en besparingen voor de gemeentelijke uitvoering zijn aan het huidige handelingsperspectief verbonden?

De gemiddelde directe uitvoeringskosten zijn in deze uitvoeringstoets berekend op € 536 tot € 856 per casus. Dit zijn de kosten voor de benodigde personele inzet van gemeentelijke medewerkers en sociaal raadslieden. Overheadkosten zijn hierin nog niet meegenomen.

Op basis van een verwachte doelgroep van 6.400 huishoudens komen de uitvoeringskosten voor gemeenten hiermee op € 3,4 miljoen tot € 5,5 miljoen. Dit totaalbedrag kan echter pas vastgesteld worden als de daadwerkelijke omvang van de doelgroep bekend is. Als gemeenten op een later moment, bijvoorbeeld voor 2024, opnieuw een berekening moeten maken en daarvoor nogmaals voor de gehele doelgroep de verschillende stappen moeten doorlopen, dan komen daar nogmaals (een deel van) dezelfde kosten bij.

Daarnaast maken gemeenten kosten voor het uitbetalen van de compensatiebedragen. Vanwege de grote variatie in bedragen kan hiervan op voorhand geen goede inschatting gemaakt worden.

Voor gemeenten is het van belang dat deze kosten, zowel de uitvoeringskosten als de uitbetaalde compensatiebedragen, vanuit het rijk volledig gecompenseerd worden.

Wat zijn de verwachte effecten van het huidige handelingsperspectief?

Een verwacht bijkomend effect van het huidige handelingsperspectief is dat extra problematiek die speelt bij de doelgroep sneller in beeld komt bij gemeenten. Als gemeenten in gesprek gaan met inwoners over de alleenverdienersproblematiek, kunnen zij andersoortige problematiek constateren die in het huishouden speelt. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan schuldenproblematiek, waarvoor doorverwezen kan worden naar de afdeling schuldhelpverlening van de gemeente. Hoewel het positief is dat deze extra problematiek in beeld gebracht wordt, brengt dit ook =extra uitvoeringslasten voor gemeenten met zich mee.

Een potentieel effect van het huidige handelingsperspectief kan zijn dat het tot onrust en onduidelijkheid bij de doelgroep leidt. Dit kan voorkomen worden door enerzijds vanuit de gemeente te zorgen voor zorgvuldige communicatie richting de doelgroep en anderzijds vanuit het rijk te zorgen voor duidelijkheid en voorspelbaarheid ten aanzien van het huidige handelingsperspectief en de opvolgende fase van de tijdelijke overbruggingsregeling.

Hoe kan het huidige handelingsperspectief worden geïmplementeerd en wat zijn de randvoorwaarden en risico's?

Voor gemeenten die nog moeten beginnen met het huidige handelingsperspectief is het belangrijk dat snel duidelijkheid gegeven wordt over de openstaande vragen en onduidelijkheden met betrekking tot het huidige handelingsperspectief. Op basis hiervan kunnen gemeenten goed afgewogen keuzes maken.

Daarnaast is het belangrijk dat gemeenten gebruik kunnen maken van goede implementatieondersteuning, zoals een concretere handreiking, een overzicht met FAQ's en een landelijke helpdesk voor complexere uitvoeringsvragen.

5.2. Aanbevelingen

Als aanbevelingen die volgen uit deze uitvoeringstoets worden de gewenste vervolgacties die in deze rapportage beschreven zijn nogmaals op een rij gezet:

- Neem in een volgende versie van de handreiking concretere criteria op die gemeenten kunnen gebruiken bij de query om tot de lokale gemeentelijke lijst te komen.
- Zorg voor goed verwachtingenmanagement ten aanzien van de landelijke lijst, door gemeenten mee te nemen in de inhoud, afbakening en planning van de lijst.
- Maak duidelijk hoe de doelgroep die nog niet bij gemeenten bekend is benaderd kan worden door gemeenten. Als de landelijke lijst ook NAW-gegevens bevat, kunnen gemeenten deze gebruiken. Zo niet, dan zal dit op een andere wijze moeten gebeuren.

- Neem in een volgende versie van de handreiking voorbeelden op van complexe casussen, met daarbij specifiek aandacht voor de gegevens die in dit soort casussen nodig zijn voor het maken van de berekening.
- Richt (vanuit de Belastingdienst of het Ministerie van SZW) een centraal punt in waar medewerkers van gemeenten terecht kunnen met specifieke vragen rond het berekenen van de compensatie.
- Geef gemeenten ruimte om alleenverdieners ook op maat te compenseren voor de jaren 2022 en eerder. Zorg dat zij hiervoor ook gecompenseerd worden vanuit het rijk.
- Geef snel duidelijkheid over de wijze waarop rapportage en verantwoording over het huidige handelingsperspectief dient plaats te vinden.
- Zorg voor duidelijkheid richting gemeenten over met name de landelijke lijst en de tijdelijke overbruggingsregeling, zodat gemeenten een beter onderbouwde afweging kunnen maken bij het inrichten van hun huidige werkprocessen.
- Geef gemeenten een volledige financiële compensatie voor de kosten die zij maken voor het uitvoeren van het huidige handelingsperspectief. Het gaat hierbij zowel over de uitgekeerde compensatiebedragen als om de uitvoeringskosten (zowel directe kosten als overheadkosten) van gemeenten.
- Zorg voor goede implementatieondersteuning voor gemeenten, zoals een concretere handreiking, een overzicht met FAQ's en een landelijke helpdesk voor complexere uitvoeringsvragen.
- Neem bij de voorbereidingen van de volgende fase, de tijdelijke overbruggingsregeling, de aandachtspunten mee met betrekking tot het werken met forfaitaire bedragen en zorg voor een goede aansluiting van deze tweede fase op het huidige handelingsperspectief.

Bijlage A: Gesprekspartners

Interviews en klankbordgroep

Voor deze uitvoeringstoets zijn interviews gehouden met medewerkers van 15 gemeenten en samenwerkingsverbanden. Deze organisaties vertegenwoordigen in totaal 31 gemeenten van verschillende grootte en zijn ook qua ligging gevarieerd. In onderstaand overzicht staan de organisaties en de geïnterviewde personen. Een groot deel van deze mensen was ook aanwezig bij de klankbordbijeenkomst waar de bevindingen getoetst zijn.

Organisatie	Naam
Gemeente Alphen aan den Rijn	Corina Molenaar
Gemeente Amsterdam	Simone Herlaar, Niels de Loos
Gemeente Bernheze	Tijs Wagenaar
Gemeente Boekel	Daatje Spruijt
Gemeente Den Haag	Petra Zuiderwijk
Gemeente Dronten	Marlies Wessels, Sarah Visscher
Gemeente Kerkrade	Michelle Sloen
Gemeente Meierijstad	Eva van Dal
Gemeente Nijmegen	Chantal van Hulzen
Gemeente Rheden	Pien Abbema, Dianne Kuijman
Gemeente Rotterdam	Martijn Camfferman, Vincent Rous
Gemeente Stadskanaal	Judith Riemersma
Gemeente Terneuzen	Paula Duitemeijer, Guido de Vries
Gemeente Utrecht	Yasmina Youjil, Carla Dagevos

Organisatie	Naam
De Dienst Noordwest Fryslân	Melanie Palacios, Marieke Waardijk, Aukje Epema
Senzer	Angeline Grootswagers, Jeffrey van Eijken
Werkplein Hart van West-Brabant	Kees van Ostaijen

Begeleidingscommissie

Het proces van de uitvoeringstoets is begeleid door een begeleidingscommissie die samengesteld is vanuit de volgende organisaties:

Organisatie	Naam
Ministerie van SZW	Joyce van de Schootbrugge, Patricia Verhagen, Caroline Otto
Divosa	Kim Kruisdijk
VNG	Tjerk van den Bos
VNG Realisatie	Ronald de Zwart, Alex Driesens, Anja van Bourgondiën